
BEGELEIDEN MET DE BIJBEL ALS DE BAAS

Joke van der Zwan, Auteur is Sociaal Psychiatrisch Verpleegkundige en werkzaam binnen de Riagg Rijnmond Zuid.

Inleiding

U heeft er waarschijnlijk wel eens mee te maken gehad – met mensen uit de reformatorische hoek. Misschien niet in uw werk dan wel als u een weekendje op de Veluwe doorbracht en 's zondags de groepen sober geklede mensen naar de kerk zag wandelen. Wanneer u werkzaam bent in de "Bible belt" van ons land en u heeft al wat jaartjes ervaring achter de rug, dan is de kans groot dat u al mensen met een reformatorische achtergrond als uw cliënt heeft gehad.

De relevantie van bovenvermeld onderwerp is voor mij gelegen in de gedachte dat christenen met een reformatorische achtergrond toenemend een subcultuur vormen. Als zodanig hebben zij specifieke behoeften, een gegeven dat een aangepaste sociaal – psychiatrische begeleiding vergt. Deze hypothese wil ik dan ook gericht bespreken door het onderzoeken van een paar geselecteerde thema's uit mijn eindopdracht voor de opleiding tot SPV. Daarin wil ik aantonen dat de leefwereld van deze groep dermate afwijkt van de heersende Nederlandse normen en waarden dat zij inderdaad als een subcultuur beschreven kunnen worden. In een vluchtige kennismaking met de verschillen in leefwijze en levensuitkijk, schuilt het gevaar dat de reformatorische christen als ouderwets, onkundig, star, eenvoudig of fundamentalistisch gezien zal worden. In veel gevallen gaan die vooroordelen niet aan de professionele hulpverlening voorbij; wanneer een cliënt met een reformatorische achtergrond hulp zoekt

bij een reguliere instelling als bijvoorbeeld een Riagg, dan is er vaak sprake van stereotypering en in het slechtste geval weet de individuele hulpverlener geen raad met een leefwereld die door haar als ontzettend eng en beperkt beleefd wordt. Om die reden is het noodzakelijk niet alleen een blik op de uiterlijkheden te werpen.

Wie zijn nu eigenlijk de mensen uit onze doelgroep? De kerken die in leer het reformatorische gedachtegoed aanhangen, zijn in talrijke geloofsgemeenschappen vertegenwoordigd, elk met een eigen officiële naam. Velen zijn "reformatorisch" qua geloofsovertuiging maar de mensen die deze overtuiging ook in sterke mate doortrekken naar hun leefstijl en uiterlijk (en die mijn doelgroep vormen), zijn meestal lid van één van de volgende kerken:

- Gereformeerde Gemeente in Nederland en Noord Amerika.
- Gereformeerde Gemeente in Nederland.
- Oud – Gereformeerde Gemeente.
- Een deel van de Christelijke gereformeerde Kerk (stroming "Bewaar het pand").
- Een deel van de Gereformeerde Bond in de Nederlands Hervormde Kerk (stroming "Het gekrookte riet") of afsplitsingen hiervan.

Hoewel ik hiermee reeds een bepaalde selectie gemaakt heb, maakt de beschrijving van de leefstijl van deze groepen geenszins aanspraak als zijnde vertegenwoordigend voor individuen of gezinnen. Het zal duidelijk

zijn dat het slechts mogelijk is een algemeen beeld te schetsen van iets dat tegelijk zo persoonlijk kan zijn als de invulling en accenten van een uiterlijke leefwijze.

(Er valt een lijn te trekken die bijna diagonaal door ons land loopt van het zuidwesten naar het noordoosten. Van Zeeland via de Zuid-Hollandse eilanden, een stukje van West Brabant, via de Waarden, een stuk van oostelijk Zuid – Holland en de kuststrook van diezelfde provincie, een stuk van westelijk Gelderland, rondom de grote rivieren, het Sticht en de Veluwe naar de kop van Overijssel, met enkele uitwaaiers naar Twente en Friesland).

Reformatie en reformatorisch

Er bestaat inmiddels een wereld van verschil tussen de levensvisie van de reformatorische christen en de doorsnee Nederlander. Deze verschillen zijn zo groot dat de reformatorische stroming als een subcultuur beschreven kan worden. Hoffman en Arts (1994:21) beschrijven cultuur als "de gemeenschappelijke wereld van ervaringen, waarden en kennis, die een bepaalde sociale eenheid kenmerkt" of "het collectief systeem van betekenissen". De groep waarover ik schrijf, zijn Nederlanders. Zij delen met de rest van de samenleving het Nederlandse erfgoed, de historie, de gewoonten en tradities en vormen dus niet een totaal andere cultuurgroep. Hun religieuze beleving en betekenisgeving is echter dusdanig van aard dat het afwijkt van de normen en waarden van de huidige Nederlandse samenleving. Hun geloofsovertuiging leidt ertoe dat hun leefstijl achterraakt bij die van de snel veranderende, kosmopolitische, moderne Nederlander. De kinderen vallen vaak op in de trein

of op de fiets naar een reformatorische scholengemeenschap vanwege hun kleding en haarstijl; je herkent ze onmiddellijk op zondag als ze sober gekleed naar de kerk wandelen. In algemeen onbegrip worden ze soms afgeschilderd als bespottelijk; een soort karikatuur van eenvoudig denkers. Juist hun vasthouden aan een stuk Nederlandse herkomst (religieus erfgoed) en hun betekenisgeving die ook hun uiterlijke voorkomst en gedrag bepaalt, maakt hen tot een minderheidsgroep.

De reformatie heeft zijn wortels in de zestiende eeuw toen er een scheuring kwam in de Rooms Katholiek Kerk. Door groeperingen die zich verzette tegen de – wat zij zagen als – wanpraktijken in de Moederkerk, ontstond het protestantisme dat naderhand in Nederland gestalte kreeg in de vorm van een officiële protestantse staatskerk: de Nederlands Hervormde Kerk. Sommige groepen uit de Hervormde Kerk splitsten weer af onder invloed van het piëtisme (een streven naar diepere vroomheid). De doelgroep die ik hier beschrijf, zijn leden van deze afsplitsingen die in de laat negentiende eeuw en vroeg twintigste eeuw ontstonden.

Normen en waarden van de reformatorische christen

De reformatorische christen streeft er naar in werk en wandel volgens richtlijnen uit de bijbel te leven, hun normen en waarden worden dus direct ontleend aan wat de bijbel leert. Ik wil hieronder enkele algemene levensregels schetsen zonder aanspraak te maken op de naleving ervan door iedereen die zich reformatorisch noemt – ook in deze groep verschillen mensen van opinie over het belang en de relevantie ervan.

Het zijn de **uiterlijke kenmerken** die vooral de vrouwen uit deze groep doet opvallen:

- Men draagt geen lange broek omdat "het kleed eens mans zal niet zijn aan een vrouw." (Deuteronomium 22:5).
- Men heeft lang haar omdat het voor een vrouw een eer is lang haar te hebben en het een teken is van de onderdanigheid aan de man. (I Korinthe 11:3).
- Men draagt zelden of geen make-up en kleedt zich vaak sober want "het betaamt vrouwen zich met matigheid te versieren, niet in vlechtingen des haars of goud of paarden of kostelijke kleding maar ... door goede werken." (I Timotheüs 2:10).

Dansen als uiting van uitbundigheid, vreugde of kunst, past niet bij de religieuze aard van deze mensen die in hun geloofsbeleving veel bezig zijn met de ellende van de verloren staat waarin de mensdom verkeert. Dansen wordt in dit kader als lichtzinnig beschouwd, er is ook terughoudendheid omdat dansen zinnenprikkelend kan zijn en zodoende aanleiding kan geven tot overspel of ontucht.

De **televisie** wordt door de reformatorische christen nog vaak gezien als een medium dat drempelloos die praktijken in huis brengt die men er juist wil weren. Overspel is bijvoorbeeld een zonde tegen het zevende gebod maar door de vele soaps wordt dit verschijnsel keer op keer, *alsof het normaal is*, de huiskamer binnengebracht. Gods Naam is heilig, de televisie veronachtzaamt dit gegeven achteloos zodat in gezinnen waar het verboden is woorden te gebruiken die zelfs maar klinken als vloeken, de TV qua taalgebruik dus al onaanvaardbaar is. De ontbloting van het lichaam betekent een verdere aanslag op de

oproep kuis en ingetogen te leven en het lichaam niet als lustobject te gebruiken.

Het is dus voor de SPV niet zinvol te verwijzen naar televisieprogramma's en er van uit te gaan dat deze cliënten op hoogte zijn van wat er zich afspeelt op de buis - wat voor de doorsnee Nederlander al zo'n vanzelfsprekend iets is geworden - veel reformatorische christenen zullen niet eens een TV hebben.

Toneel en film: ook van deze vormen van kunst waar het leven in al zijn "zondigheid" uitgebeeld wordt (Van der Meiden, 1993:198), keert men zich af. Hier spelen eigenlijk dezelfde overwegingen als bij het gebruik van de televisie. De SPV moet dit in gedachte houden wanneer zij denkt aan bijvoorbeeld een behandelingsvorm als psychodrama of een vorm van behandeling waar veelvuldig van beeldmateriaal gebruik gemaakt wordt. Hoewel dit beslist niet voor iedereen zo ver zal gaan, is het zo dat men zich in sommige kringen zo ver van alles houdt wat met deze vormen van uitbeelden te maken heeft, dat men geen onderscheid maakt op grond van inhoud maar de vorm als zodanig al afwijst. Verder moet de SPV in gedachte houden dat mensen in deze kringen ook weinig spontaniteit zullen hebben in het dramatiseren van een bepaalde situatie – zij zijn het immers totaal niet gewend. Op de reformatorische scholen worden geen toneelstukjes opgevoerd en kinderen staan niet spontaan te dansen bij het één of andere leuke liedje.

Omdat dronkenschap een gevaar is dat **cafébezoek** met zich mee brengt, wordt dit afgeraden. In zo'n toestand kunnen immers dingen gedaan en gezegd worden die niet verantwoord zijn voor

een christen. Ook wordt het argument gebruikt dat een café een plaats is die als werelds omschreven kan worden: de muziek, de bezoekers, de hele entourage is zodanig dat men zich er niet thuis voelt. Sinds enkele jaren bestaat het verschijnsel refocafé's voor jongeren waar de meeste meisjes in rokken opdagen, de muziek mogelijk iets rustiger is en waar de tent zaterdag's avonds op tijd sluit om de zondagsrust te kunnen eerbiedigen. Dit is echter niet een tijdverdrijf waar alle ouders van reformatorische jongeren blij mee zijn.

Sport en spel: vaak wordt in reformatorische kringen professionele veldsporten als voetballen, vermeden. De sport wordt vaak op zondag beoefend en dat druist in tegen het vierde gebod dat de zondag geëerd moet worden. Het toenemende sportvandalisme en verafgoding dragen niet bij tot een meer toegankelijke houding ten opzichte hiervan. Sport op sportscholen wordt vaak vermeden om de cultuur van harde wereldse muziek, nauwsluitende sportkleding en de uitstraling van wat als "ijdelheid" wordt bestempeld. Het kaartspel wordt door velen afgewezen vanwege de daarop afgebeelde symbolen en de associatie met dobbelen, toekomstvoorspelling door kaartlegging, enz.

De **zondagsrust** wordt, in navolging van de vierde van de tien geboden, uitsluitend gebruikt om naar de kerk te gaan (meestal twee kerkdiensten), familiecontacten en bezinning door religieuze lectuur te lezen. De zondagsrust wordt over het algemeen zeer serieus genomen, er wordt niet gekocht of verkocht op zondag, er wordt geen gebruik gemaakt van openbaar vervoer en de kinderen spelen veelal niet buiten. Er wordt zelden "zomaar"

een wandeling of fietstochtje gemaakt tenzij dit als eindbestemming de kerkdienst heeft. Ook binnenshuis wordt gerust van de normale gang van zaken: slechts de noodzakelijke huishoudelijke taken worden verricht (b.v. eten koken, afwassen).

Socialisatieprocessen

In aansluiting op het voorafgaande wil ik vervolgens de belangrijkste levensgebeurtenissen beschrijven en hoe men hier tegenover staat.

Seksualiteit. Laat ik beginnen om te zeggen dat seksualiteit, anders dan de vooroordelen over deze groep vaak weergeven, wel degelijk gezien wordt als een gave, zoals Elsinga (1996:61) het stelt: "Ten diepste is de echte liefde en eenheid van man en vrouw een geschenk van God". Het impliceert dus iets wat mooi en goed is en waarvan genoten mag worden – "Geniet het leven met de vrouw die gij liefhebt, al de dagen des ijdelens levens..." (Prediker 9:9). Seksualiteit wordt in deze kringen echter nooit los gezien van relatie, verbondenheid en trouw. Hierdoor wordt seksualiteit iets wat uitsluitend binnen een huwelijksrelatie thuishoort. Het is de echtelijke relatie waar twee mensen in het openbaar elkaar trouw hebben beloofd en waar de situatie zodanig is dat kinderen erin kunnen opgroeien doordat beiden – man en vrouw – hun leven lang aan hun relatie blijven werken. Het genot van seksualiteit is ondergeschikt aan – wat als zegen en voorrecht beschreven wordt – het voortbrengen van kinderen. Hoewel de christelijke lectuur duidelijke taal spreekt over de gave van seksualiteit, heerst er bij veel gezinnen nog een taboe op het onderwerp - een gegeven waarmee rekening gehouden dient te worden wanneer dit aspect in een gesprek benoemd moet worden – veel

mensen uit deze kringen ervaren schroom om openlijk over seksualiteit te praten.

Huwelijk. Velema (1998: 73) beschreef het huwelijk als volg: "Een verbintenis voor het leven van liefde en trouw... Het huwelijk is het stichten van een gemeenschap die alle vrijblijvendheid ten opzichte van elkaar uitsluit..." Echtscheiding dat in alle gevallen en overal een pijnlijke en zelfs traumatische gebeurtenis is te noemen, kan in deze kringen onbespreekbaar zijn omdat één van de partners of beiden zo'n stap geestelijk niet kunnen overzien. Volgens de bijbel is er één geldige reden voor echtscheiding: overspel. Overspel wordt echter niet alleen gezien als seksuele ontrouw van één van de partners met iemand buiten het huwelijk, ook incest, homoseksuele contacten en bestialiteit worden als overspel gezien. Van Dommelen, Eikelboom en Van Kooten (1995:40) geven een antwoord op de vraag waarom overspel een reden tot echtscheiding zou zijn: "Omdat zoals het huwelijk voor God in principe gesloten wordt wanneer er sprake is van seksuele gemeenschap en eenwording, omgekeerd de echt op dezelfde wijze wordt verbroken..." De SPV zal bij ernstige huwelijksproblemen zeer voorzichtig te werk moeten gaan wanneer er sprake is van een mogelijke echtscheiding. Het is raadzaam voor te stellen dat een predikant, ouderling of andere geestelijke verzorger, deelneemt aan de gesprekken en beslissing hierover. Zo'n stap kan het ontstaan van ernstige schuldgevoelens later voorkomen. Het huwelijk wordt als een verbintenis gezien tussen een man en een vrouw, er is dus geen ruimte voor homoseksuele relaties. Elsinga (1996:93) merkt op: "Zo'n relatie kan nu

eenmaal niet beantwoorden aan de inhoud en bestemming die God aan het verbond van man en vrouw heeft gegeven". Tenslotte is het goed om kort stil te staan bij de rolverdeling binnen het huwelijk. De emancipatie is deze kringen niet ongemerkt voorbijgegaan en het is in veel gevallen nog zoeken naar een nieuwe balans: ook in deze kringen zijn er vrouwen die een baan buiten de deur hebben. Wat vaststaat is dat er onderscheid gemaakt wordt tussen de gaven van de man en die van de vrouw. Geldig is hier de bijbelse hiërarchie waar de man aangesteld is als het hoofd van het gezin en de vrouw een taak heeft hem hierin te ondersteunen. Elsinga (1996:29) zegt hierover: "Dat betekent niet dat de vrouw minderwaardig is en de man als huistiran over haar zou kunnen regeren..." Beide partners moeten elkaar aanvullen, als zodanig moeten zij dus niet gelijk zijn, anders is er van het complementaire aspect geen sprake, ongelijkheid impliceert echter niet ongelijkwaardigheid.

Geboorte en opvoeding. "Kinderen nemen, kindjes maken" en in veel gevallen ook het plannen van zwangerschappen door gebruik van anticonceptie, zijn begrippen die niet voorkomen in een woordenboek van een reformatorisch echtpaar. Kinderen zijn een geschenk van God en men spreekt over de "kinderzegen". Het gebruik van anticonceptie kan gezien worden als een afwijzing van wat God als geschenk wil geven – men treft in deze kringen vaak grote gezinnen aan. Van abortus is geen sprake: het leven dat God geeft mag niet door een mens tenietgedaan worden. Opvoeding binnen de kring van de reformatorische stroming is belangrijk: kleine kinderen gaan, wanneer dit beschikbaar is, naar de zondagschool en jongeren van

Middelbare schoolleeftijd doen hun kennis van de reformatorische leer op bij de catechisatie (godsdienstonderwijs in de vorm van een gespreksgroep eens per week onder leiding van een ouderling of predikant). De kinderen gaan meestal naar reformatorische scholen waar "leer en wandel" in overeenstemming zijn met wat er in de kerk en thuis geleerd wordt.

Sterven. Dood wordt in I Korinthe 15:26 "de laatste vijand" genoemd. Daarna wacht voor de mens een eeuwig voortbestaan. Er gaat voor de reformatorische christen een enorme troost uit van de gedachte dat een overledene bij God is. Wanneer men daarvan niet overtuigd is, kan dat het rouwproces sterk te nadele beïnvloeden omdat de tegenovergestelde bestemming van de hemel, de hel is – een plaats zonder God, van eeuwige verlatenheid en pijn. Zoals in de vorige paragrafen is beschreven, wordt het leven als zeer kostbaar gezien. Euthanasie in de actieve vorm, waar de mens beslist over het levenseinde, staat derhalve niet ter discussie, ook niet als er sprake is van een uitzichtloos lijden: "... zouden wij het goede van God ontvangen, en het kwade niet ontvangen?" (Job 2:10).

De begeleiding van de reformatorische cliënt en het sociaal psychiatrisch beroepsdomein

Het profiel van de sociaal psychiatrisch verpleegkundige biedt voldoende ruimte om de begeleiding van cliënten met een uitgesproken religieuze achtergrond globaal te beschrijven. Een meer gedetailleerde beschrijving van de sociaal psychiatrische begeleiding deed ik in mijn eindopdracht aan de hand van het Sunrise model van Leininger.

Domein directe patiëntenzorg

Verzamelen en interpreteren van gegevens

Meestal vindt het proces van het verzamelen van gegevens binnen de intakeprocedure plaats. Het is dan vaak al heel mooi als we genoeg gegevens verzameld hebben om een hypothese te kunnen formuleren over de hulpvraag van de cliënt zodat er een voorlopige diagnose kan komen. Kortom tijd voor de afname van een religieuze anamnese is er eigenlijk niet. Toch zou ik dit willen bepleiten in de volgende gevallen:

- Wanneer de cliënt bij de telefonische aanmelding al aangeeft met een christelijke hulpverlener te willen praten (natuurlijk zou dit ook voor andere religies gelden).
- Wanneer vermoed wordt dat geloofskwesties een belangrijke rol spelen in het leven en de problematiek van de cliënt.
- Wanneer cliënt aan een reformatorische kerk behoort. In dit verband wil ik bepleiten dat de vraag of een cliënt aan een kerkverband behoort, altijd bij aanmelding gesteld moet worden.

Verhagen (2001) noemt een aantal redenen om een religieuze anamnese af te nemen:

- Op grond van de verkregen informatie kan dan nagegaan worden op welke terreinen verder doorgevraagd moet worden.
- Het stelt de SPV in staat om een inschatting te maken van het effect dat de religieuze overtuiging van de cliënt op de gezondheid/ ziekte heeft.
- Naar aanleiding van een vermoeden van geloofsproblemen, kan besloten worden of het nodig is de cliënt aan te moedigen om ook hulp te zoeken bij

de predikant of in de kerkelijke gemeente.

Een voorbeeld van een religieuze anamnese is te vinden in het boekje *Religie in de Psychiatrie* van T. H. Zock en G. Glas.

Planning en voortgang van de behandeling

Het verpleegkundige behandelplan wordt opgesteld in samenwerking met de cliënt. Vaak wordt er echter van gestandaardiseerde zorgplannen gebruik gemaakt die gericht zijn op de uitkomst van verpleegkundige diagnostiek. In de begeleiding van de reformatorische cliënt moet er voorzichtig omgegaan worden met het plannen van interventies. Wat een logische vervolgstap zou zijn bij andere cliënten wordt niet met dezelfde vanzelfsprekendheid toegepast op deze groep mensen. Dit geldt voor zaken als assertiviteitstrainingen (hoe prettig zal de betrokken cliënt zich voelen in een gemengde groep als hij/zij zich thuis vaak in een afgeschermd leven met vaste rolpatronen bevindt?) tot een aanbeveling om een yogacursus te gaan doen of een gerichte behandeling bij een seksuoloog. Alles is in principe bespreekbaar maar de SPV dient een grote sensitiviteit aan de dag te leggen voor de reactie van de cliënt.

Uitvoering van de hulpverlening

Bij de implementatie van interventies door de SPV wordt ook vaak het systeem betrokken bij de behandeling. De familieleden worden uitgenodigd voor een gesprek of de SPV gaat op huisbezoek. In sommige gevallen heeft de cliënt kritiek te verduren van zijn systeem; enerzijds vanwege de gedachte dat bij psychische problemen de hulp bij God gezocht dient te worden (Van der Wal 1998:51) en anderzijds dat er bij een seculiere instantie hulp

gezocht is – er leeft bij sommige mensen de diepgewortelde angst dat hulpverleners er op uit zijn mensen van het geloof af te helpen. In het contact zal de SPV er wijs aan doen op haar taalgebruik te letten: het gebruik van de naam van God of Jezus als stopwoord zal niet in goede aarde vallen en de relatie zelfs mogelijk schaden. Ook grof en slordig taalgebruik wordt vooral bij de mensen thuis niet op prijs gesteld.

Evaluatie en rapportage

Ook in het evaluatieproces is het belangrijk de bevindingen en conclusies te toetsen met de cliënt wanneer het aspect spiritualiteit ter sprake is – omdat de SPV in veel gevallen minder ervaren is in het actief bezig zijn met spiritualiteit.

Coördinatie en organisatie van de zorg

Wanneer meer zorg nodig is voor de cliënt - en de SPV dus als zorgcoördinator of casemanager optreedt - kan het gewenst zijn zich te oriënteren op de vele hulporganisaties met een christelijke/ reformatorische identiteit die beschikbaar zijn (thuiszorginstanties). Een uitgebreide sociale kaart hiervan is beschikbaar op de website www.MijnZorg.nl waarvoor men zich overigens moet aanmelden.

Domein preventie en consultatie

Omdat geestelijke problemen zo nauw verweven kunnen zijn met de psychiatrische problematiek is het van belang om toename van klachten (ook op geestelijk gebied) te signaleren. Indien nodig kan intercollegiaal overleg gevoerd worden of consultatie gevraagd aan bijvoorbeeld collega's van Eleos (voorheen het Gereformeerd Landelijk Instituut voor Geestelijke Gezondheidszorg) die een belangrijk deel van hun cliëntenpopulatie uit de

reformatorische hoek hebben. In Ridderkerk bied ik samen met collegae van het Algemeen Maatschappelijk Werk een intervisiegroep voor predikanten aan (hieraan nemen ook pastors deel uit reformatorische hoek. Alleen al het contact met deze pastors biedt grote mogelijkheden tot het uitwisselen van ervaringen en het wederzijds geven van uitleg. De drempel van de Geestelijke Gezondheidszorg wordt hierdoor voor de predikanten lager, mensen uit kerkelijke gemeenten worden sneller doorverwezen. Andersom weet de hulpverlener de predikant van de cliënt sneller te vinden. Daarnaast kan een predikant uit een reformatorische kerk uitgenodigd worden om een referaat te houden over de pastorale opvang binnen zijn kerkelijke gemeente.

Domein zorginnovatie en beleid

De ontwikkeling en invoering van de mogelijkheid om een religieuze anamnese af te nemen, zou op zich een innoverende actie zijn.

Het samenstellen van een protocol dat gericht is op de begeleiding van cliënten met een streng religieuze achtergrond zou beleidsvorming hierover bevorderen. Zo'n stap zou natuurlijk vooral van toepassing zijn in gebieden waar veel reformatorische geloofsgemeenschappen zijn.

Domein deskundigheidsbevordering en coaching

De reeds genoemde mogelijkheid tot protocollering van de begeleiding van cliënten met een religieuze achtergrond zou het voor eventuele nieuwe werknemers makkelijker maken zich op dit terrein te oriënteren. Sinds 1998 worden er regelmatig symposia en studiedagen gehouden over de rol van religie in de psychiatrie. Tijdens deze

dagen passeert een wijd spectrum van religies de revue. Het geeft het de hulpverlener echter een goed beeld van de mogelijkheden die ook de reformatorische cliënt ten goede kan komen.

De spv en de eigen religieuze identiteit

Augustinus (één der kerkvaders) heeft ooit beweerd dat de mens een "ongeneeslijk godsdienstig wezen" is. In gesprekken met mensen die op het eerste gezicht niets leken op te hebben met godsdienst, word ik vaak aan deze uitspraak herinnerd – ik ben nog maar zelden zogenaamd ongelovige mensen tegengekomen die niet naderhand vertelden dat ze wel in een opperwezen of zelfs in God geloofden.

En waar sta je zelf als SPV, wat zijn je overtuigingen die de behoefte aan zingeving in het leven gestalte geven? In aansluiting met wat ik in de vorige alinea noemde zullen er weinig SPV-en zijn die werkelijk in niets of niemand geloven. Bij sommigen zal dit concreter omschreven zijn en zal het een directere doorwerking hebben naar de manier van leven dan bij anderen. Kennis van de eigen religieuze identiteit en de herkomst ervan is mijns inziens een belangrijke voorwaarde voor het betreden van het religieuze blikveld van iemand anders om de volgende redenen:

- De SPV moet, indien van toepassing, minstens kunnen benoemen in welke richting haar eigen levensbeschouwing ligt én welke rol zij aan deze levensbeschouwing heeft toegekend in haar hulpverlening omdat achter een mogelijke vraag van een cliënt om b.v. een christelijke hulpverlener, vaak een verwachting schuilgaat die besproken dient te

worden: misschien zoekt de cliënt eigenlijk geestelijke begeleiding bij diepgaande geloofskwesties, misschien duidt het zelfs op een onbewuste vermindering van een werkrelatie.

- Bij de SPV die christen is, ligt het gevaar op de loer dat ze te gretig is haar goede bedoelingen over te dragen als "gelijkgestemde". Sommige cliënten uit reformatorische hoek zoeken juist hulp bij een neutrale hulpverleningsinstantie; dan kan een religieus getinte opmerking van de SPV die steunend bedoeld is, als ongewenst of zelfs bedreigend worden ervaren (Zock en Glas 2001).

De rol van zingeving in het therapeutisch proces

Van Praag (2001:31) ziet religie als "...constructieve pijler van het menselijk bestaan..." Het zou jammer zijn als de levensovertuiging van de SPV niet constructief aangewend zou worden in de begeleiding van de cliënt bij wie een bepaalde levensovertuiging duidelijk op de voorgrond staat – te meer omdat immers in alle verpleegmodellen waarin een holistische mensvisie voorgestaan wordt, spiritualiteit als een onlosmakelijk deel van het individu wordt gezien.

Het zal inmiddels duidelijk zijn dat het leven van de reformatorische cliënt voor een groot gedeelte in het teken van zijn geloofsovertuiging staat – een gegeven dat impliceert dat het ook een rol zal spelen in het ziek – zijn. Wanneer de SPV hieraan geen aandacht schenkt dan mist ze een belangrijk terrein in het leven van de cliënt. Hoe kan de houding van de SPV ertoe bijdragen dat het spirituele aspect bij de cliënt niet veronachtzaamd wordt terwijl het toch ook zo is dat cliënten vaak zelf niet eens aangeven dat zij over geloofskwesties zouden willen praten?

- Wanneer de SPV het onderwerp kerklidmaatschap zelf aan de orde stelt als deel van b.v. de aanmeldings- of intakeprocedure, dan geeft het de cliënt het gevoel dat het erbij hoort, dat erover gesproken kan worden.
- Een diepgaande kennis over de godsdienstige achtergrond van de cliënt is geen eerste vereiste voor het bieden van openingen om geloofszaken aan de orde te kunnen stellen; het tonen van echte belangstelling en respect door het stellen van vragen, is wel een belangrijke voorwaarde.
- De SPV moet letten op de eigen non – verbale communicatie die zij uitdraagt. Ik heb al met veel cliënten gesproken die vertelden van hun gevoelens van schaamte en minderwaardigheid bij het verbaasde, licht geïrriteerde of geamuseerde glimlachje van een hulpverlener als zij bijvoorbeeld vertelden uit een gezin van 12 kinderen te komen, als volwassenen nooit seks gehad te hebben (omdat zij niet gehuwd waren) of geen TV in huis te hebben en te geloven in een hemel én een hel. Sta als SPV open voor het inschakelen van een geestelijk verzorger als een predikant of ouderling wanneer dit relevant is. Hoewel er veel cliënten zijn die zo'n bemoeienis beslist niet op prijs zullen stellen is het kerkelijke netwerk voor anderen weer erg belangrijk en biedt het veel steun.

Slot

In dit artikel heb ik geprobeerd de reformatorische cliënt een gezicht te geven dat mijns inziens verder gaat als alleen het beschrijven van een fenomeen in de samenleving. Ik ben er van overtuigd dat er in deze groep veel psychisch lijden is dat nooit onder de

aandacht komt van de reguliere Geestelijke Gezondheidszorg omdat er van de kant van de reformatorische cliënt veel angst en wantrouwen is; die drempel kan verlaagd worden door

aandacht voor de historische achtergronden en begrip voor hun leefwereld waardoor een basis gelegd kan worden voor het respect dat immers iedere groep toekomt.

Literatuurlijst

- Bijbel. Statenvertaling. Dordrecht: 1618 - 1619
- Christelijke Hogeschool "De Driestar"(2001) *Gezondheid en ziekte*. Kampen: De Groot Goudriaan
- Dommelen, van J.W.A., P. Eikelboom, R. van Kooten (1995) *Echtscheiding, een onmogelijke werkelijkheid*. Een pastorale, psychologische en juridische handleiding. Leiden: Uitgeverij J.J. Groen en Zoon.
- Elsinga, C.B. (1996) *Aan het Woord over relaties*. Leiden: Uitgeverij J.J. Groen en Zoon.
- Hoffman, E., W. Arts (1994) *Interculturele gespreksvoering*. Houten/ Diegem: Bohn Stafleu Van Loghum
- Meiden, van der A. (1993) *De zwarte kousen kerken*. Bevindelijk heroverwogen portret. Baarn: Uitgeverij Ten Have
- NVSPV, (1998) *Profiel*. Nederlandse Vereniging van Sociaal Psychiatrisch Verpleegkundigen Utrecht.
- Praamsma, I (1979) *De kerk van alle tijden*. Franeker: Wever.
- Velema, W.H. (1998) *Kennen jullie elkaar?* Over huwelijk en relaties. 's Gravenhage: Uitgeverij Boekencentrum B.V.
- Wal, van der J. (1998) *Psychische nood*. Ambt, gemeente en hulpverlening. Heerenveen: Uitgeverij J.J. Groen en Zoon.
- Zanten, van- van Hattem, M (1994) *Leren omgaan met zingevingvragen*. Baarn: Uitgeverij Ambo bv.
- Zock, T.H., G. Glas (2001) *Religie in de psychiatrie*. Nijmegen: Drukkerij MacDonald bv.